

חמשה חומשי תורה

עם תרגום אונקלוס, פירוש רש"י, ועיקר שפתי חכמים

הוגהו ונערכו מחדש, ונתקנו בהם הרבה טעויות, ונתוספו מראי מקומות
ועוד נתוספו בו הרבה מעלות והוספות חדשות אשר עין לא ראתה עד הנה:

הוראות להפטרות

לפני כל הפטרה נרפס דינה ומנהגיה,
שייכותה עם הפרשה, והתוכן, ואזה
הפטרה אחרת יתכן בו בשנים אחרות

ליקוטי דינים ומנהגים

והוא אוצר בלום של אלפי הלכות
ומנהגי ישראל השייכים לקריאת
התורה, להפטרות, ולקריאת שמ"ת

סידור העמודים

הוסדרו במיוחד להקל בקריאת שמ"ת.
פסוק חומש ותרעם זו כנגד זו, כל עמוד א'
מסתיים בסוף פסוק בחומש ובתרעם

קריאי מועד, ותפלות

צוין בפרשה הקריאות של יו"ט, ובסוף החומש נרפסו
החמש מגילות, הפטרות של יו"ט, פיוטים, ותפלות

מנין המצוות פועל צדק

בסוף כל פרשה נרפס המצוות שכתוב בפרשה, מספר
פועל צדק לרבינו בעל הש"ך ז"ל - עם ביאור קל וקצר

להחזיר העטרה ליושנה

ועל כולם הוחזר העטרה ליושנה, בנוסח התרגום אונקלוס, שהעתקנו והבאנו כפי שנרפס ע"י

לפראגן הרב אלאמיטא

הרב אהר"ר אלאמיטא

W SŁAWUCIE

בסלאוויטא

תחת ממשלת אדוני הקיסר אוסטריאני וליקוי האסידור אימפריאלי אכסנדר

פאולאיטש סאמיט דערויטש אוסטריאני האסידור אוסטריאני מיליטאריסטי יר"ה

בשנת ווארשע ה'תר"ס משה לפני בני ישראל לפ"ק

אשר כידוע ומפורסם שנרפס בנוסח מדויק בהסכמת גדולי ומאורי הדור דאז
והיה אהוב ומקובל אצל צדיקים וחסידים ואנשי מעשה בכל הדורות - כאשר תחזינה עיני הקורא בהקדמה

הכל נרפס באותיות חדשות מאירות עינים

ע"י הוצאת כפתור ופרח

שנת תשע"ה לפ"ק

תרגום אונקלוס בנוסח סלאוויטא המדויק

תרגום אונקלוס ומקצת שבחו • נוסח התרגום • שמירת המסורה
לעומת התיקונים • נוסח סלאוויטא • טיב הדיוק שבסלאוויטא •
שמו"ת למהדרין מן המהדרין • שינויי נוסחאות שבספרי רבותינו • ציון
הפרשיות וההפסקות בקריאה • הטעמים והפיסוק בתרגום • הטעמים
שימשו כביאור • הפיסוק במקום הטעמים • סיוע למהירות הקריאה
• דרכנו בעריכת הפיסוק

תרגום אונקלוס ומקצת שבחו

לא לנו להאריך בשבח ומעלת התרגום אונקלוס, קילורין לנו לעינים דברי חז"ל (מגילה ג.) שאמרו: "תרגום של תורה, אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע"; ומוסיף עליהם רש"י (קידושין מט. ד"ה הרי): "ואונקלוס כשהוסיף, לא מדעתו הוסיף, שהרי בסיני ניתן. אלא שנשתכח וחזר ויסדו, כדאמרינן במגילה (שם) וכו"א.

וכבר חייבו חז"ל (ברכות ח.) לעבור הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו". וכן נפסק להלכה בשו"ע (אורח סי' רפה ס"א): "אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו שבוע שנים מקרא ואחד תרגום". והכוונה לתרגום אונקלוס דוקא, כי גדלה מעלתו על כל שאר התרגומים והפירושים כמבואר בפוסקים².

ובטור (סו"ס קמה) - לענין שבימי חכמי התלמוד היו רגילין לתרגם בקריה"ת - כתוב: "נראה שהם היו רגילין לפרש להמון העם שהיו מדברים בלשון ארמית, אבל לדידן

א. איתא שם: "מאי דכתיב: ויקראו בספר תורת האלקים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא, (נחמיה ח. ח.), ויקראו בספר תורת האלקים - זה מקרא, מפורש - זה תרגום"; והגמרא מסיקה ששכחום וחזר אונקלוס ויסדו; פירוש, אכן התרגום מסיני הוה בידיהו מקמי עזרא, ושכחוהו רובא דאינשי, ואתא אונקלוס ויסדיה למיקרי ביה בציבור, (רבינו חננאל, שם).

ב. ולדוגמא, ראה מה שכתב הגאון מהרש"י במהר"ם פאדווא בשו"ת רבינו הרמ"א: "כוונתם במה שאמרו שהתרגום זכה להנתן בסיני, אלא על פירוש התרגום, שיש לו מעליותא על שאר הפירושים במה שפירושו מקובל וניתן בסיני, משא"כ בשאר הפירושים". ורבינו הרמ"א הסכים לדבריו אלו, אלא מוסיף עליו שגם הלשון ניתן בסיני, יעו"ש (שו"ת הרמ"א סימן קכט-קל).

מה תועלת בתרגום כיון שאין מבינים אותו. ואין לומר נלמוד מהם לפרש לעם בלשון שיבינו, דיש לומר תרגום שאני שנתקן ברוח הקודש^ג.

אחר הדברים האלה, דבר שפתים אך למותר.

והנה מקום הניחו לנו מן השמים להתגדר במהדורתנו לשבח ולמעליותא, א. בנוסח התרגום, ב. בסידור ופיסוק התרגום, כדלהלן:

נוסח התרגום

נודע ביהודה אשר נוסחאות התרגום המצויות בימינו רבו גם רבו^ד, ובכל מהדורה שינו המדפיסים את נוסח התרגום כפי הבנתם וראות עיניהם.

ברם דא עקא, שברוב הפעמים לא ירדו המדפיסים לעומק כוונתו מחמת חוסר הבנתם בלשון הארמית, ובמקום התיקון בא הקלקול והשיבוש^ה, עד שכהיום כמעט ולא ניתן להגות בדברי התרגום כראוי; וכל הרוצה לעבור הפרשה שמו"ת כהלכתו אינו

ג. ובשו"ת הרמ"א (הנ"ל) כתב שאין זה סתירה, וז"ל: על כרחינו יש לתרגום מעלה [יותר משאר פירושים] מצד לשונו דוקא והוא 'הניתן בסיני', ו'ברוח הקדש'. ומעתה שזה מוכרח בדעת הרא"ש [והטור] שס"ל שהלשון מצד עצמו יש לו מעלה, מאן לימא לן שאין זה כוונת הפוסקים שאמרו שהתרגום ניתן בסיני, שאם שהרא"ש [והטור] קאמר כאן שניתן 'ברוח הקדש' והם נקטו 'ניתן בסיני', הכוונה אחת, אלא שנתחלפו בלשונם.

ד. שינויי הנוסחאות השונות שבתרגום אונקלוס, והטעיות שנפלו בו, כבר מוזכרים בדברי רבותינו הראשונים, ובראשם רש"י שכתב: "כתרגומו... ויש מתרגמין..." (בראשית כו לו); וכן הרמב"ם שכתב: "וכאשר השתכלתי במה שמצאתי מנוסחאות התרגום... והקרוב אצלי שיהיה זה טעות שנפל בנוסחאות, שאין אצלנו כתיבת אונקלוס בזה... וצריך שיבוקש הרבה בדקדוק הנסחאות בזה" (מו"נ ח"א פמ"ח; ומאריך שם עוד בכלליו של אונקלוס ודרך תרגומו). גם הרמב"ן מתאונן על חילופי הנוסחאות: "כתרגומו, זה לשון רש"י. ומה טוב היה שיפרשהו אלינו, והנוסחאות מן התרגום מתחלפות בו, יש שכתוב בהן... ונראה לזאת הנוסחא שרצה אונקלוס לפרש... ויש נוסחאות כתוב בהן..." (רמב"ן שמות י. י. וע"ע בראשית כה, לא. ועוד).

ה. שינוי ראשון שבתרגום, שאפשר להבחין ולראות בין רובא דרובא מן החומשים הישנים להחומשים שבזמנינו [מאז ההדפסה ע"י הקאמפיוטע"ר שמדפיסי הספרים קונים חומש ותרגום וכדו' בשלם, ומדפיסים אותם כמות שהוא, בדקדוק ובנוסח שהמדפיס הראשון העמיד], הוא שינוי ניקוד קמצי"ם לפתחתי"ם ולהיפך, אף שבתפלות ופיוטים שבלשון ארמי בסידורים. והוא כתיבת 'את' שמתורגם ית - שבחומשים שבזמנינו מנוקד ית. ואילו בסידורים - מכל החוגים והסוגים, חדשים וגם ישנים - לא מצינו שתיבת 'ית' מנוקד בקמ"ץ, ודוגמה לזה: לְמַנְטֵר יְתִי יְתִי קָל דִּי לִי (בתפלת 'ברוך שמיא'), פְּרוֹק יְתִי עֲנֶךָ... וְאַפֶּק יְתִי עֲמֶךָ (בזמר י"ה רבין), בְּעִית מְנִיָּה יְתִי הוֹרְמְנִיָּה (בפיוט יציב פתגם' בהפטרות יום ב' דשבעות). וכן בהרבה תיבות בלשון נקיבה שמסתיימים במפיק ה"א כגון עֲלָה, מִינָה, לָה, בְּעָלָה וכדומה - שבחומשים שבזמנינו מנוקדים עֲלָה, מִינָה, לָה, בְּעָלָה, ואילו בסידורים - מכל החוגים והסוגים, חדשים וגם ישנים - לא מצינו שתיבות כאלו מנוקדים בפת"ח, ודוגמא לזה: וְאַתְתָּקְנַת לְמִשְׁרֵי עֲלָה... וְכָל דִּינִין מְתַעֲבְרִין מִינָה (בתפלת 'כגוונא'), נִזְמִין לָה הַשְׁתָּא... יְחַבֵּק לָה בְּעָלָה וּבִיסוּדָא דִּילָה דְעֵבִיד נִיחָא לָה... (פיוט 'אומר בשבחין' להאר"י הק' ד"ל). שמזה רואים בעליל שבתרגום השתנו מחמת הבנת איזה 'מגיה'

יודע לשית עצה לנפשו באיזה חומש יבחר, לפי שכמעט לא נמצא חומש אשר נוסח התרגום שוה בו למשנהו; והרבה קולמוסין כבר נשברו על מבוכה זו.

ולדוגמא נעתיק מה שמתאונן בספר משמרת שלום (קויד'נאב, ס"י כד ס"ד) וז"ל: כשקורא שנים מקרא ואחד תרגום יש לזיז לקרותו בחומש שתרגום שלו לא נשתנה מה ששינו מסברתם, רק הכתוב בנוסחא הישנה האמיתית, וכו'. וחדשים מקרוב באו ששינו לשון התרגום מסברתם, ואני מביא לדוגמא מה שבזכרוני כעת, כגון בפרשת ויחי (בראשית מח, טו) 'האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו [אברהם ויצחק] האלקים הרועה אותי וגו', ד'האלקים' הראשון מתורגם 'אלקא', והב' מתורגם 'ה', ויש בזה סודות גדולות כמבואר בספרי קודש', והם שינו וכתבו בשניהם 'ה'. וכגון בפרשת נשא (במדבר ו, כו) 'ישא ה' פניו אליך' דמתורגם 'קבל ה' שכינתיה לוותך', והם שלא הבינו ולא באו בסוד ה' שינו וכתבו 'יסב ה' אפוי'. על כן צריך לזיז בכל יכולתו לקרוא שמו"ת שהתרגום הוא בנוסחא האמיתית, עכ"ל.

שמירת המסורה לעומת התיקונים

ואם אמנם שנשתמרו עד ימינו נוסחאות מהימנות יותר של התרגום, כמו נוסח התרגום שבחומש דפוס סביוניטא שנת שי"ז שנדפס על פי ספר יא"ר - פתשגן' לאחד

שיש 'לתקנו', אמנם בסידורים משום מה לא ראה 'להבין' שיש 'להגיהו ולתקנו', ועדיין לא השיג ידו לזה, ובכך נשתמר בניקודו הראשון. (עוד יש להשים לב שבתרגום יונתן וירושלמי לא רואים שינויים הנ"ל, אף באותם החומשים שיש להם התרגום החדש, ודו"ק).

ואם תאמר מה בכך שנשתנה מקמץ לפתח או להיפך, הלא בהרבה פעמים אף אין בהם שינוי משמעות. ראה מה שכתוב ברבינו בחיי (פ' וירא יח, ג), שמאריך בענין ההפרש שיש בין קמ"ץ לפת"ח, ובתוך דבריו: "ולכך המוסיף נקודה או גורעה, מחריב את העולם ומקצץ נטיעות התורה ושרשיה. ואע"פ שנראה שהקמ"ץ והפת"ח הכל דבר אחד ותנועה אחת, אין הדבר כן, אלא שיש הפרש ביניהן" וכו'. עוד כתב שם: "ההפרש הגדול שיש בתורתנו בין קמ"ץ לפת"ח, כהפרש שיש בין אור לחשך ובין קדש לחול. וכן מצינו שהמחליף פת"ח בקמ"ץ, לא ימלט מאחת משתים, או יהרוס הכונה, או יבא לידי כפירה" וכו', עי"ש שכתב דוגמאות לזה. (וראה להלן הערה כא-כב עוד כמה דוגמאות לכך).

ו. ועי' מש"כ הרה"ק מראפשיץ זי"ע בזרע קודש (פ' ויחי ד"ה האלקים) וזל"ק: האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו כו', האלקים הרועה אותי כו', התרגום על אלקים הראשון הוא אלהא, ועל אלקים השני פירש ה', שהדינין הצדיקים מוליכין אותו למקום שהם רוצים. וז"ש האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו, כביכול הוא הלך בדרך שהם היו רוצים. וזה שפירש אלהא על מדת הדין, ואחר כך על מדת הרחמים פירש ה'.

ז. ובספה"ק מאור ושמש (פ' נשא ד"ה או יאמר) מקשה ע"ז, וכתב שתרגום זה 'אין לו שחר'. ועי"ש שמבאר ומקיימו ע"פ חסידות. [ואכן בנוסח סלאוויטא הוא כנוסח המובא במשמרת שלום בשתי הדוגמאות. אמנם יש לציין שבחומש היכל הברכה - קאמארנא הנוסח בתרגום על 'ישא ה' פניו אליך', הוא 'יסב ה' שכינתיה לוותך'].

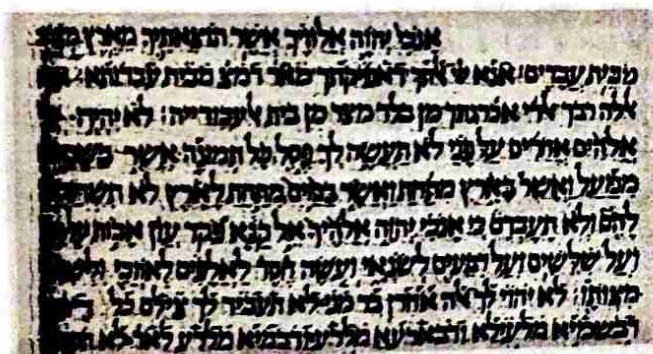
הקדמונים", ונוסח תאג' - תימן^ט - שהרבה ממביני מדע הבקיאים בדקדוקי התרגום העלו לשבח אותן הנוסחאות שהן קרובות למקור יותר מכל הנוסחאות המצויות.

אבל ראה ראינו שגם בנוסחאות הללו נפלו שיבושים לא מועטים; ובנוסף יש בהם שינויים מפליגים מנוסח המסורה לנו, כך שאי אפשר לנו להסתמך בקביעת הנוסח על דבריהם בלבד.

ח. על קדמות הספר ומחברו, ראה מאמרו של הרב אברהם הלוי שישא מלאנדאן בקובץ 'צפונות' (גליון ד, עמ' סו-ע; ובגליון ח, עמ' קיד).

ט. היות שנעזרנו בסימני התרגום שבתאג' לעריכת הפיסוק (ראה להלן בהמשך המאמר), ראינו לנכון להתעכב קצת על מסורת התרגום אצל יהדות תימן, ולהעתיק מכתבי הזכרונות של השדר"ר הנודע הג"ר יעקב אבן ספיר זצ"ל, שביקר בתימן בשנת תרי"ט לפ"ק בשליחות גדולי ירושלים, וז"ל: "אחינו אלה יושבי תימן, אשר שם תמשול לשון הערבי בת העברי ואחות הארמי, וכ"כ הרמב"ם ז"ל... הם יושבי הארץ מלפנים מאז גלו אליה בראשונה (י"א שמא חורבן בית המקדש הראשון), ולא הורקו מגולה אל גולה, כנראה מהנהגותיהם עתה

שנהגים כבימים הקדמונים... גם מגדלים בניהם מנעוריהם על המבטא... על-כן עמד טעם הלשון בם, וריח השפה הנאמנה לא נמר מאתם (כאן הוא עומד על הניקוד והבדלי מבטא הדגש והרפה בין האותיות א-ע ג' ד' ס-ש-ת ועוד, שנשמר אצלם יותר מכל שאר הגולה; ועל מנהגיהם בתפילה נעוד, שכמעט ולא נשתנו מאותן ההליכות שבדבריו חז"ל)... רבה בקיאותם והרגלם בתרגום על כל תנועה וקוץ, ורבים מהם מורגלים לדבר בלשון ארמית, כאשר ידבר הבקן ומורגל בלשון הקודש... ובקריאת התורה מאריכים יותר משתי שעות, שכל

חומש תאג' - תימן עתיק

אחד מהקוראים קורא הפרשה בעצמו, וממשיכים מאד בקריאתם ונעימתם. ונער קטון כבן תשע, חליפות בכל שבת, עומד אצל הבימה ומתרגם כל פסוק, והקורא ממתיך על המתרגם [מתורגמן] - על-פי תרגום כתב-יד שיש להם. ומדקדקים מאד על הקורא ועל המתרגם בכל תנועה וטעם ונגינה וקוץ, ובנעימות שהיה לנו מימי קדם. כבר הגדתי למעלה כי רבה בקיאותם במקרא ובתרגום, עד שיודעים אותה כמעט בעל-פה, לולא ראיתי לא האמנתי. גם זאת מצאתי, שכח זכרונם רב מאד - ככח מראית עיניהם, אשר לא ראיתי כמוהם בשאר הארצות" (מסע תימן פרקים י-טו, ובדרך אגב: ככל האמור הם נוהגים עד ימינו, ש'קריאת התורה והתרגום' עומדת בראש מעייניהם, וכמעט זה העיקר אצלם בסדר התפילה). [ברם מן הצורך להעיר, שלפני כארבע מאות שנה פרצה מלחמתה של תורה בין חכמי תימן אם לקבל חלק ממנהגי עדות המזרח שבארץ-ישראל. ומאז עד ימינו נפלגה שבט התימני לשתי מחנות: 'בלאחי' (בערבית: כאן) - שומרי מסורת תימן העתיקה, ו'שאמי' (בערבית: שם) - שבאופן חלקי שינוי להמסורה דשם בארץ ישראל; וכמעט כל ערי תימן נחלקו לשתי קהילות, צדיקים ויראי ה' בכל אחת ואחת (ולהעיר: שלא לטעות בעירוב פרשיות מענין כח ה'רדעיים' - מלעיגי תורת הקבלה, שהרימו ראשם בתימן רק לפני כמאה שנה). ובעקבות כך, החכם עיניו בראשו לבדוק כל דעה הכתובה בידי חכמי תימן בענין מסורתם, הן לטב והן למוטב - להבין דבר מתוך דבר בסיבת מוצא הדברים. ותן לחכם ויחכם עוד].

י. כגון בשירת הים בפסוק: "ה' ימלך לעלם ועד" (שמות טו יח), גירסתם בתרגום: "ה' מלכותיה לעלמא ולעלמי עלמא", בשינוי תיבת "לעלמא", ובהשמטת תיבת "קאים" - הנאמר אצלינו מדור דור פעמיים ביום בתפלת שחרית.

ומאידך גיסא - להגיה ולתקן התרגום ע"י ליקוט גירסאות מחומשים הנ"ל וזמערוד חומשים" ונוסחאות שונות^י, ולשלבם מדעתנו ולפי הנראה לנו כנכון - הרי אחרי שקבלה מפי חכמינו ז"ל קדושת תרגום אונקלוס שמסיני ניתן, ושנתקן ברוח הקודש. ועוד זאת, שמפורש בכתבי רבותינו שדברי התרגום אינם לפי פשטי התורה בלבד, אלא טמונים בו גם סודות עמוקים לפי חלקי פרד"ס התורה^י - הרי מה אנו ומה דעתנו לנגוע בזה ולהחליט איזה גירסא נכון לקבוע באיזה מקום, הלא רק בינת קטנים לנו, ואף אם נתקן טפח מי יערב לנו שלא נשבש טפחיים ולמעול בקדשים ח"ו^י.

נוסח סלאוויטא

ובכן אחרי חקר הצדדים לכאן ולכאן, באנו למסקנא בעצת גדולים לבחור ולקבוע את נוסח התרגום, הן בגירסא והן בניקוד, כמתכונת מהדורת 'סלאוויטא' המשובחת שנדפסה בשנות תקפ"ד - תקפ"ה לפ"ק (עם פירש"י ואור החיים הק'), בהסכמתו הנלהבת של הרה"ק האוהב ישראל מאפטא זצ"ל, ועוד מגאוני מדינת וואהלין וליטא (והודפס בראש חומש זה).

יא. ואף אם יהי' מכתבי ידות עתיקים. וראה נא דברים ברורים שמזהיר ע"ז בספר מעורר ישנים (להרה"ג רבי מרדכי פריעדמאן זצ"ל ממעוררש (ווארשא תרפ"ו), בס"י כו אות סה), וז"ל: אין להדפיס חומשים עם תרגום משונה עפ"י תרגום כת"י, שהרי הרבה יאמרו בו שנים מקרא ואחד תרגום, ובפרט חומשים קטנים שעיקרן לשמו"ת, וע"פ רוב גירסא הישנה עיקר, וכו'. ובכמה דוכתי הוא שיבוש גמור שנפל בהכת"י, והקורא בו שמו"ת אפי' ת"ח אם אינו מדקדק אז כנגד המקרא קרוב לודאי שקורא עם השיבושים. לכן צריך להדפיס התרגום כהוייתו בספרים הישנים עד כה, והגירסא המשוונה ידפסו על הגליון או בשולי העמוד, וכמ"ש המהרש"א ז"ל בהקדמה ובשאר ספרים ומי שיש לו חומש בשינוי התרגום, יתקן בגליון עפ"י תרגום ישן טוב, עכ"ל.

יב. וראה נא מה שהזהיר הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (בספרו תקנת השבין, עמ' רב) נגד שינויי הנוסחאות, וז"ל: "שיש חילופי נוסחאות בתרגומים באיזה מקומות כנוכח... ועל הסופר והמעתיק לא נוכל לתלות טעמים דקים כהררים התלויים בשערה או סודות גבוהים ונסתרים הנעלמים מאתנו, וגם אין זה דרך המעתיקים, אבל גוף התרגום אונקלוס המקובל מפי רבי אליעזר ורבי יהושע והלכה למשה מסיני כדאיתא במגילה (ג), ודאי מאד עמקו מחשבותיו, ואם לא ידענו טעמו, אם ריק הוא - מאתנו הוא, ולא בשביל כן נשבש הנוסחא".

יג. כמ"ש הרמב"ן (בראשית מו א) וז"ל: "וכיוצא באלו רבים לאונקלוס, וסודם ידוע למשכילים... הענינים האלה לאונקלוס ויונתן בן עוזיאל דברים ידועים בקבלה וסודם ליודעים חן... והאל יראנו מתורתו נפלאות", עכ"ל ק. (וגם כמו שהבאנו מקודם בדברי המשמרת שלום).

יד. ובפרט שנוכל ליכנס בגדר 'מוסיף על התרגום' שמצינו חומר ענין זה בגמ' (קדושין מט.), וכן כתוב שם: ר' יהודה אומר המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי, והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף. ובעיני יעקב (שם) כתב ע"ז: הרי זה מחרף ומגדף. דהוי ככופר בתורת משה שלא ניתנה מן השמים לכן רשות להוסיף או לגרוע כרצונו. ובתלמי המלך פ"ק דמגילה ששינו כרצונם, היינו נמי שכיוונו כך ברוח הקודש, ע"כ.

ומאידך גיסא - להגיה ולתקן התרגום ע"י ליקוט גירסאות מחומשים הנ"ל וזמערוד חומשים" ונוסחאות שונות^י, ולשלבם מדעתינו ולפי הנראה לנו כנכון - הרי אחרי שקבלה מפי חכמינו ז"ל קדושת תרגום אונקלוס שמסיני ניתן, ושנתקן ברוח הקודש. ועוד זאת, שמפורש בכתבי רבותינו שדברי התרגום אינם לפי פשטי התורה בלבד, אלא טמונים בו גם סודות עמוקים לפי חלקי פרד"ס התורה^י - הרי מה אנו ומה דעתנו לנגוע בזה ולהחליט איזה גירסא נכון לקבוע באיזה מקום, הלא רק בינת קטנים לנו, ואף אם נתקן טפח מי יערב לנו שלא נשבש טפחיים ולמעול בקדשים ח"ו^י.

נוסח סלאוויטא

ובכן אחרי חקר הצדדים לכאן ולכאן, באנו למסקנא בעצת גדולים לבחור ולקבוע את נוסח התרגום, הן בגירסא והן בניקוד, כמתכונת מהדורת 'סלאוויטא' המשובחת שנדפסה בשנות תקפ"ד - תקפ"ה לפ"ק (עם פירש"י ואור החיים הק'), בהסכמתו הנלהבת של הרה"ק האוהב ישראל מאפטא זצ"ל, ועוד מגאוני מדינת וואהלין וליטא (והודפס בראש חומש זה).

יא. ואף אם יהי' מכתבי ידות עתיקים. וראה נא דברים ברורים שמזהיר ע"ז בספר מעורר ישנים (להרה"ג רבי מרדכי פריעדמאן זצ"ל ממעזריטש (ווארשא תרפ"ו), בס' כו אות סה), וז"ל: אין להדפיס חומשים עם תרגום משונה עפ"י תרגום כת"י, שהרי הרבה יאמרו בו שנים מקרא ואחד תרגום, ובפרט חומשים קטנים שעיקרן לשמו"ת, וע"פ רוב גירסא הישנה עיקר, וכו'. ובכמה דוכתי הוא שיבוש גמור שנפל בהכת"י, והקורא בו שמו"ת אפי' ת"ח אם אינו מדקדק אז כנגד המקרא קרוב לודאי שקורא עם השיבושים. לכן צריך להדפיס התרגום כהוייתו בספרים הישנים עד כה, והגירסא המשונה ידפיסו על הגליון או בשולי העמוד, וכמ"ש המהרש"א ז"ל בהקדמה ובשאר ספרים ומי שיש לו חומש בשינוי התרגום, יתקן בגליון עפ"י תרגום ישן טוב, עכ"ל.

יב. וראה נא מה שהזהיר הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (בספרו תקנת השבין, עמ' רב) נגד שינויי הנוסחאות, וז"ל: "שיש חילופי נוסחאות בתרגומים באיזה מקומות כנזכר... ועל הסופר והמעתיק לא נוכל לתלות טעמים דקים כהררים התלויים בשערה או סודות גבוהים ונסתרים הנעלמים מאתנו, וגם אין זה דרך המעתיקים, אבל גוף התרגום אונקלוס המקובל מפי רבי אליעזר ורבי יהושע והלכה למשה מסיני כדאיתא במגילה (ג), ודאי מאד עמקו מחשבותיו, ואם לא ידענו טעמו, אם ריק הוא - מאתנו הוא, ולא בשביל כן נשבש הנוסחא".

יג. כמ"ש הרמב"ן (בראשית מו א) וז"ל: "וכיוצא באלו רבים לאונקלוס, וסודם ידוע למשכילים... הענינים האלה לאונקלוס ויונתן בן עוזיאל דברים ידועים בקבלה וסודם ליודעים חן... והאל יראנו מתורתו נפלאות", עכ"ל ק. (וגם כמו שהבאנו מקודם בדברי המשמרת שלום).

יד. ובפרט שנוכל ליכנס בגדר 'מוסיף על התרגום' שמצינו חומר ענין זה בגמ' (קדושין מט.), וכן כתוב שם: ר' יהודה אומר המתרגם פסוק כצורתו הרי זה בדאי, והמוסיף עליו הרי זה מחרף ומגדף. ובעיון יעקב (שם) כתב ע"ז: הרי זה מחרף ומגדף. דהוי ככופר בתורת משה שלא ניתנה מן השמים לכן רשות להוסיף או לגרוע כרצונו. ובתלמי המלך פ"ק דמגילה ששינו כרצונם, היינו נמי שכיוונו כך ברוח הקודש, ע"כ.

מהדורה זו יצאה לאור מבית-דפוסו של הרה"ק רבי משה שפירא אבדק"ק סלאוויטא^{טו} - בן הרה"ק רבי פנחס מקאריץ, ובניו הצדיקים זצוק"ל; אשר גדולי דורם העלו על נס בשבח ומעלת הספרים שהוציאו לאור בבית-דפוסם שהוא המשובח והמעולה מכל בתי-הדפוס שבימיהם. מפאת גודל זהירותם במלאכתם, שראו בזה תפקיד נעלה ומלאכת ה' להפיץ בישראל ספרי קודש שנדפסו בטהרה ובקדושה^{טז}.

וקדושה ראשונה נתקדשה לשעתה ולעתיד לבוא, ועד ימינו נשגבו ספרי סלאוויטא למעליותא אצל חסידים ואנשי מעשה להדר ללמוד בהם דוקא^י. ולא זו

שער החומש דפוס סלאוויטא תקפ"ד

טו. הרה"ק רבי משה בנו השני של הרה"ק רבי פנחס מקאריץ נולד בשנת תקכ"ב; חתנו של רבי יצחק הדיין מפולנאה (אבי הרה"ק רבי גדליה מליניץ בעל 'תשואות חן'); נסתלק ט' כסליו שנת ת"ר. נודע היה בגדלותו בתורה, ובצדקת פזרונו, ובעיקר בהתלהבותו המופלגת בתפלה (תלמידו הגדול של אביו - הרה"ק רבי רפאל מבערשיד העיד שתפלתו היא כעין של אביו). שימש כרבנות סלאוויטא שלא על מנת לקבל פרס כדי שלא להנות מכותרת של תורה; ולשם כך פתח את בית-דפוסו הנודע, וניהל עבודתו בקדושה ובטהרה (לדוגמא, לרוב חביבות ספרי הקודש יצק בעצמו את האותיות מכסף וטבלם במקוה, וכן הקפיד על הגהת הספרים שיערכו רק אחר הטהרה במקוה). בניו הצדיקים רבי שמואל אברהם אבא ורבי פנחס עמדו לימינו בניהול בית-הדפוס, ואח"כ העבירה לידם לגמרי [כברות השנים העבירו את בית-הדפוס - באותה מתכונת - לעיר זיטאמיר (ראה להלן הערה כג)].

טז. על טהרת הדפוס שבסלאוויטא וזיטאמיר, ראוי לציין שבניגוד לבתי-דפוס אחרים הקדישו הם את בית-דפוסם לספרי קודש בלבד, ולא הדפיסו ספרי חול ואף לא סיפורי מעשיות. נולסיבה זו היה בית-הדפוס (גם אחרי שהועברה לזיטאמיר) לצנינים בעיני המשכילים כי מיאנו בהדפסת כתביהם - ועמדו בעוז נגד פיתויי כסף הרב שהציעו להם (ראה ספר תולדות יצחק - תולדות הגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל מקאונא - עמ' כט-לא; ובספר אהל רח"ל ח"ג עמ' 639).

יז. לדוגמא, מהגדולים הקרובים לדורנו: הגה"ק בעל חפץ חיים זצ"ל [נפ' תרצ"ג] "חייב ביותר את ספרי סלאוויטא וזיטאמיר, ולמד תמיד בש"ס שלהם, משום שנדפס ע"י הקדושים והיראים האחים שפירא" (לשון תלמידו הגרמ"מ ישר, ב'החפץ חיים חייו ופעלו' ח"ג עמ' תחב). וראה מ"ש הגה"ק רבי פנחס חיים טובי זצ"ל אבדק"ק ראזלא [מצדיקי קאמארנא וקאלוב, נפ' תרצ"ו], וז"ל: "בדפוס וו... יש כאן [בזוה"ק] שורה... אבל בדפוס סלאוויטא שהם המדויקים כמפורסם אין שום סיבוב כאן, וכן כל רבוה"ק מפרשי הזוה"ק גורסים כן כמו בדפוס סלאוויטא כנ"ל... רק יאמין לגירסות שבדפוס סלאוויטא, שהמגיחים והמדפיסים היו צדיקים וקדושים מפורסמים..." (שמן למנחה, בנספח עמ' נו). וכן מ"ש הגה"ק רבי חיים אברהם דובער הכהן לעווין זצ"ל [הנודע בכינוי 'המלאך', נפ' תרצ"ח], וז"ל: "האנשים שהיה בהם ניצוץ יר"ש... רק בספרים הנדפסים בסלאוויטא וזיטאמיר בהם היו לומדים ומתפללים, ולא זולתם" (אוצר אגרות קודש, מכתב

בלבד, אלא עד כדי כך שגדולי ישראל אף הסתמכו עליהם בדברים הנוגעים להלכה י"י.

טיב הדיוק שבסלאוויטא

והנה מלבד כל האמור על קדושת עבודת ההדפסה - גם הקפידו מאד על דיוק הנוסחאות, שחלילה לא תצא מכשול מתחת ידיהם, והשקיעו בהתאמצות על טיב ואיכות ההגה"ה - עד כמה שיד אדם משגת ט'.

סו). ועל דרך זה כתב גם הגה"ק רבי אהרן ראטה זצ"ל בעל שומר אמונים [נפ' תש"ז], וז"ל: "ישתדל כל איש ירא ה' לרכוש לו ספרים של דפוסים ישנים שנדפסו עפ"י רוב מיראי ה', בפרט מדפוס סלאוויטא וזיטאמיר נכדי הרה"ק מקאריץ, שהיו קדושי עליון..." (טהרת הקודש, קדושת עינים פ"ו).

יח. לדוגמא, ראה לשונו של הרה"ק מסאטמאר זצ"ל בשו"ת 'דברי יואל', בנידון היתר השימוש במספרים (נומערין) לדברים שבקדושה, וז"ל: "גם ספרי הש"ס שנדפסו בהסכמת גדולים וקדושים מסומנים כן, ואף שאין ראייה כל כך מן המדפיסים, אבל גם הש"ס בבלי וירושלמי דפוסי זיטאמיר, שהיו המדפיסים מן הקדושים שבישראל אשר רבים הלכו לאורם, מסומנים הדפים בנומערין כאלו" (שו"ת 'דברי יואל', ח"א, י"ד סימן קא).

יט. הרה"ק מסלאוויטא התבקש במיוחד להקפיד על איכות ההגהה מהרה"ק בעל התניא זצ"ל במכתב שכתב אליו (ביום כ' אייר תק"ס), וז"ל: "ומדי דברי זכור אזכירנו אודות ההגהה שלא לסמוך על בעלי מגיהים אשר... כי נמצאים אחריהם שיבושים רבים, וחלילה חלילה לנו להיות מאותם שנאמר עליהם (ירמי' מח) 'עושה מלאכת ה' רמיה' ח"ו ורחמנא ליצלן מענשם; ובודאי על מעכת"ה מוטל הדבר חובה, מאחר שנכפלו הפרעסין [מכבשי הדפוס] יותר מכפל - אזי יוכפלו גם כן המגיהים; והנה אמת נכון הדבר להדר אחר מגיה למדן מופלג, שילמוד היטב כל דף קודם למעשה הדפוס" (אגרות קודש' אדה"ז, אגרת סו).

בקשת בעל התניא אכן נתמלאה והשביעה רצון קדשו, כאשר ניתן להוכיח מלשונו שכתב כשבע שנים אחרי כן (בקיץ תקס"ז), וז"ל: "אב"ד דק' סלאוויטא, אשר נדב לבו לה' לחזור ולהדפיס הש"ס בבלי וד' טורים בדפוס המשובח שלו המעולה מכל הדפוסים שבמדינות אלו" (אגרות קודש' אדה"ז, אגרת צב).

האמת הישנה הידועה היא שבעל התניא זצ"ל כתב מכתב זה אל הרה"ק מסלאוויטא זצ"ל ביום כ' אייר תק"ס, וז"ל: "ומדי דברי זכור אזכירנו אודות ההגהה שלא לסמוך על בעלי מגיהים אשר... כי נמצאים אחריהם שיבושים רבים, וחלילה חלילה לנו להיות מאותם שנאמר עליהם (ירמי' מח) 'עושה מלאכת ה' רמיה' ח"ו ורחמנא ליצלן מענשם; ובודאי על מעכת"ה מוטל הדבר חובה, מאחר שנכפלו הפרעסין [מכבשי הדפוס] יותר מכפל - אזי יוכפלו גם כן המגיהים; והנה אמת נכון הדבר להדר אחר מגיה למדן מופלג, שילמוד היטב כל דף קודם למעשה הדפוס" (אגרות קודש' אדה"ז, אגרת סו).

כתי"ק הרה"ק בעל התניא זצ"ל בשבח דפוס סלאוויטא

בסגנונו של בעל התניא העידו גם הרה"ק הקדושת לוי מבארדיטשוב זצ"ל שכתב: "מכבש הדפוס בסלאוויטא המעולה והמשובח שבכל הדפוסים שבמדינתנו" (בהסכמה על הש"ס והטורים, בשנת תק"ס). וכן הרה"ק האוהב ישראל מאפטא זצ"ל שכתב בהסכמה לדפוס 'דובנא' [המתחרים עם דפוס סלאוויטא (1)] וז"ל: "וכגון דא צריך אנא למודעי להיות שכבר נתתי הסכמתי להרב המפורסם דק"ק סלאוויטא על הדפסת ש"ע... אחר שכבר זכה וזיכה את הרבים והדפוס שלו משובחת מכל הדפוסים, אבל מעולם לא עלה זאת על לבי לעכב..." (ש"ע או"ח עם שערי חשובה, דובנא תק"פ). וכמו כן הרה"ק האריה דבי עילאי זצ"ל מווישניצא ובריגל, שכתב: "חיבה יתירה נודעת לנו למדפיסים דק"ק סלאוויטא... שמלאו פני תבל תנובה, ואשר הונף ואשר הורם בדפוס שלהם הרבה ספרים ישנים וגם חדשים, והצמיחו ישועה לכל בית ישראל..." (ארי שבחבורה, עמ' קב). וכן כתב הגאון רבי אברהם אבלי זצ"ל אב"ד ווילנא, וז"ל: "משמיה זכו לה"ה... מק"ק סלאוויטא אשר מאביו ומיניה האירה אור תוה"ק וכולי עלמא שתו מימיו הנאמנים והקדושים, ואלמלא הוא ח"ו היה משתכח התורה מישראל" (בהסכמה למס' ברכות, סלאוויטא תקצ"ה. בין יתר המסכימים לדפוס סלאוויטא נמצאים עוד צדיקי וגאוני עולם; אבל לא הבאנו רק אותן הלשונות הנוגעים לענינו).

ולשם עדות נאמנה נעתיק כאן מעט מזעיר
ממה שכתבו רבוה"ק נ"ע בשבח, על בית-
דפוסם בכלל ועל טיב דיוק ספריהם בפרט:

הגאון רבי חיים הכהן ראפאפורט זצ"ל
אבדק"ק אוסטראה (בהסכמה לחומש חק לישראל,
סלאוויטא תקצ"ב), כתב וז"ל:

"מלבד ביופי והידור של גוף הדפוס שלהם שאין
כמוהו בכל הדפוסים במדינות האלו כאשר נודע
ביהודה ובישראל, ונוסף לזה, בהגה"ה מדויקת
מחסר ויתיר וטעיות השכיחים בשארי דפוסים
כנודע".

חומש סלאוויטא

וכן כתב עוד (בהסכמה ל"שאגת אריה" ו"טורי אבן", סלאוויטא תקצ"ב):

"בית הדפוס המשובח והמפואר של... אב"ד דק"ק סלאוויטא יצ"ו שמלבד
ההידור והיופי של הדפוס, נוסף לזה, שהמה בעצמם משגיחים שיהיה מנוקה
מכל טעות ושיבוש, שלא יצא ח"ו דבר שאינו מתוקן מתחת ידם ורשותם כנודע
ומפורסם כל זה בכל העולם".

וכן העיד הגאון רבי אפרים זצ"ל מו"צ דק"ק סדילקאב [חתן הרה"ק רבי יעקב שמשון
משפיטובקא זצ"ל] (בהסכמה לחומש חק לישראל, סלאוויטא תקצ"ב), וז"ל:

"וכבר נודע ומפורסם גודל היופי מן דפוס סלאוויטא והן מן הגה"ה בכל מקום
שיד אדם מזהה".

וכן חזר שנית לכתוב (בהסכמה לתהילים עם מצודות, סלאוויטא תקצ"ה):

"כבר יצאו מוניטין של... אב"ד דק"ק סלאוויטא בהדפסת ספרים גודל היופי
האותיות והנייר והדיו, וטיב ההג"ה בכל מה דאפשר ויד אדם מזהה"ת".

גם הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל, משבחם כמה פעמים בטיב הגירסאות,
כגון מש"כ בספה"ק עטרת צבי (על הוזה"ק פ' לד [ועוד]):

"והעתקתי כל הדברים לאוקומי גירסא, כי בדפוסים מעורבים הגירסות ונוסחא
זו עיקרית, וכן נדפס בדפוס חדש סלאוויטא".

וכן הגאון רבי שלמה קלוגער זצ"ל מבראד, שכתב (בהסכמה למס' שבת ועירובין, סלאוויטא תקצ"ו) וז"ל:

"מדפיסי ק"ק סלאוויטא אשר הרבו תורה בישראל, ועולה לא יצא מתחת ידם מעולם, שלימים הם במלאכתם מלאכת השמים, והמה מעולם אנשי השם, ולהם יד ושם בראשונה לכל המדפיסים".

וגם לאחרונה מצינו מהרה"ק רבי פנחס חיים טויב זצ"ל אבדק"ק ראזלא (מצדיקי קאמארנא וקאלוב, נפ' תרצ"ו - בספר 'שמן למנחה', בנספח עמ' נ) שכתב וז"ל:

"בדפוס וו... יש כאן [בזוה"ק] שורה... אבל בדפוס סלאוויטא שהם המדויקים כמפורסם אין שום סיבוב כאן, וכן כל רבוה"ק מפרשי הזוה"ק גורסים כן כמו בדפוס סלאוויטא כנ"ל... רק יאמין לגירסות שבדפוס סלאוויטא, שהמגיהים והמדפיסים היו צדיקים וקדושים מפורסמים..."

וכהנה מצינו עוד רבות ואין מן הצורך להרבות בדברים ידועים ומפורסמים, ובפרט אחר הדברים האלה מרבוה"ק שרפי מעלה נ"ע.

אמנם כיהודה ועוד לקרא, יש לציין כאן שגם אנחנו אחרי הבדיקה והעיון הדק היטב, נוכחנו לדעת שרוב הטעויות¹ שהזכירו המבקרים על נוסחאות התרגום השונות², ועל

כ. ואפילו במקומות כאלה שנפלה השיבוש גם במהדורת סביוניטא המסייחסת כמדויקת (כמו הדוגמא ב'משמרת שלום' שנזכרה לעיל, ועוד הרבה כיו"ב).

כא. מתוך הדוגמאות הרבות שהצטברו אצלינו במשך העריכה, נביא שתיים לכל ספר [בחרנו בדוגמאות שאינן דורשות עיון ובקיאות רב בשפה הארמית].

בספר בראשית: "הנחש הסיאני ואכל" (ג יג), תרגומו "חייא אטעני ואכלית" [ובחומשים "חייא אטעניית", מלשון משא - הנחש הטעין עלי משא]. "וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בפקד" (כב יג), תרגומו "ויקף אברהם ית עינוהי בטר אילין, וחזא, והא דקרא חדא אחיד באלנא" [ובחומשים "והא דקרא בטר אחיד באלנא", ושיבשו מחמת רצונם לתקנו כלשון הכתוב "איל אחר", ולא הבחינו שאונקלוס הקדים את המאוחר וכבר תירגם "בטר אילין"; (ומ"ש 'חדא' - כוונתו למ"ש בחיוב"ע ובפרש"י

בר"ה והנה איל, שהוא האיל המיוחד שהוכן לכך מששת ימי בראשית; וי"א ש'חדא' משורש אחיד, וכאילו נכתב בכפל הלשון - אחז נאחז)].

בספר שמות: "רק ביאר תשאנה" (ח ה-ו), תרגומו "לחוד דבנהרא ישתארו" [ובחומשים "לחוד בנהרא ישתארו", שמשמעו שהצפרדעים שהיו על הארץ ישארו ביאור (וזה אינו, כמ"ש הרמב"ן, גם כאן שיבשו כדי לתקנו כלשון הכתוב)]. "ובגדי הקדש אשר לאהרן וגו' למשחה בהם" (כט כט), תרגומו "לרפאָה בהון" [ובחומשים "לרפאָה בהון" - מלשון טהרה, טעות זו באה לכאורה מחילוף האותיות ר ב (ובחומשים ההם עצמם (כח מא) תירגמו "ומשחת אתם - ותרבי יתהון")].

בספר ויקרא: "חקת עולם לדתיכם" (ג יז), תרגומו "קנים עלם לדריכון" [ובחומשים "קנים עלם לדריכון", שפירושו 'לחצרותיכם' (כדלהלן ו ט) 'בפצר אהל מועד' - בדרת משכן זימנא, וכיו"ב בכל מקום שנאמר חצר)]. "ושממו עליה איביכם" (כו לב), תרגומו "ויצרון עליה בעלי דבכיכון" [ובחומשים "ויצרון עליה", ובתחילת פסוק זה עצמו תירגמו כולם "והשמתי - ואצדי"]].

הניקוד השגוי^{כב} - הרי במהדורת סלאוויטא נמצאו מתוקנים וברורים^{כג}.

שמו"ת למהדרין מן המהדרין

ועל הכל עמד לנגד עינינו דברי חז"ל (שמו"ר ג ח) "שכל מי שנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל", הוא הגאון רבי שמואל הלוי וואזנער שליט"א בעל שו"ת 'שבט הלוי' ומגדולי פוסקי הדור, שהורה לנו לקבוע את הנוסח כפי דפוס סלאוויטא בלי הטיה לימין או לשמאל; והוסיף לאמר: שבכך נפתרו כל הספיקות, ויצאנו ידי חובה בהעמדת הנוסח הראוי לקריאת שמו"ת למהדרין מן המהדרין.

ואפריון נמטייה למע"כ הרב יוחנן (בהג"ר אהרן יוסף) בריזל שליט"א מירושלים תו"ב, שעסק בזה ללא ליאות לזכות את הרבים, יברך ה' חילו ופועל ידיו ירצה ככל משאלות לבו לטובה.

בספר במדבר: "כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר לָהֶם" (ו כג), תרגומו "כְּדִין תִּבְרְכוּן יִת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּד תִּמְרוֹן לְהוֹן" [ובחומשים השמיטו תיבת "כְּד", מרצונם להתאימו ללשון הכתוב "אָמַר לָהֶם" (וראה תוס' מנחות מד. ד"ה כל כהן, שכן היא הגירסא הנכונה)]. "ה' אֶרֶךְ אַפִּים וְרַב חֶסֶד" (יד יח), תרגומו "ה' מְרַחֵק רָגַז, וּמְסַגֵּי לְמַעַבְד טַבָּח" [ובחומשים "וּמְסַגֵּי לְמַעַבְד טַבָּח וְקָשׁוּט", כתרגום הכתוב "ורב חסד ואמת" (שמות לד ו)].
בספר דברים: "אֲשֶׁר לֹא־מִשְׁכָּה בָּעַל" (כא ג), תרגומו "דְּלֹא נִגְדַת בְּנִיר" [ובחומשים "בְּנִיר", מלשון אש].
"הַמִּסֹּת הַגְּדֹלֹת" (כט ב), תרגומו "נִיסִין רַבְרַבִּין" [ובחומשים "נִיסִי רַבְרַבִּיא", שפירושו 'הניסים של הגדולים'].

כב. לדוגמא, "וְלִבְשׁ הַכֹּהֵן" (ויקרא ו ג) תרגומו "וְלִבְשׁ כְּהֵנָא" [ובחומשים "וְלִבְשׁ" שמשמעו שילבש לאחרים; והיא סתירה לתרגומם הם [כנכון] בפסוק הבא "וְלִבְשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים - וְלִבְשׁ לְבוּשִׁין אוֹחֲרִין"]; וכיו"ב עוד רבות.

כג. וכאן המקום להעיר שבמקומות ספורים - כשנוסח סלאוויטא המקורי לא היה ברור דיו - הלכנו לפי "מהדורת זיטאמיר" (חומש עם אור החיים, זיטאמיר תרי"ד, תר"כ), שנדפס ע"י הצדיקים בניו של הרה"ק מסלאוויטא. שבשנת תר"ז העבירו את בית הדפוס לעיר זיטאמיר, אחרי שנסגר בסלאוויטא בידי השלטונות בשנת תקצ"ז (מכח מלשינות נוראה שהרעיש בשעתו את שמי היהדות, ובני הרה"ק מסלאוויטא נתפסו למלכות וקידשו שם שמים ברכים בהתנהגותם, כנודע מספרי דברי הימים). עבודת הקודש שהחלה בסלאוויטא נמשכה הלאה בזיטאמיר באותה מתכונת ממש, כעדות הגאונים והצדיקים בהסכמתם על הספרים שנדפסו שם (לדוגמא ראה - ירושלמי זרעים, זיטאמיר תרכ"ו; אור זרוע ח"א, זיטאמיר תרכ"ב; ועוד ועוד). ולחיבת הקודש נעתק לשונו של הרה"ק רבי אהרן מטשערנאביל זצ"ל, שכתב: "כי הלא נודע בשערים יקר תפארת דפוס מחותניי היקרים הבש"ק שיחי' וכו', מגמתם להסיר סיגי טעיות הדפוס עד מקום שידם מגעת לטובה, כפי אשר זכו מאבותיהם הקדושים, ומעשה אבותיהם בידיהם" (בהסכמה ליחזקוני הזהר, זיטאמיר תרכ"ג). וראה עוד לעיל (הערה יח) לשון הרה"ק מסאטמאר זצ"ל בשו"ת 'דברי יואל' במעלת דפוס זיטאמיר.

שער החומש דפוס זיטאמיר תר"כ

לשון הרה"ק מסאטמאר זצ"ל בשו"ת

שינויי נוסחאות שבספרי רבותינו

ומכיון שהרבה פעמים מצינו בפירושי רבותינו ז"ל - כגון ברש"י ורמב"ן ועוד - שמביאים דברי התרגום, וכמה פעמים משונה גירסתם מהגירסה שבדפוס סלאוויטא. ע"כ מחמת חובת הקודש ציינו שינוי הגירסה בתחתית התרגום בציון עיגול כזה: * שיהי' לתועלת למי שרוצה לצאת ידי שניהם. אמנם ה'נ"א' שהיו מודפסים בתוך התרגום שבדפוס סלאוויטא, השארנו כמות שהיו בדפוס סלאוויטא, בסוגריים (עגולות).

ציון הפרשיות וההפסקות בקריאה

עוד מעלה הוספנו בזה שבתוך התרגום עצמו הכנסנו סימני הפרשיות ס, פ, לתועלת אלו הנוהגים לקרות שמו"ת כפי דעת השלה"ק שהובא במג"א (סי' רפה סק"א) לקרות ה'פרשה' שנים מקרא, ואח"כ אחד תרגום, וכן בכל פרשה ופרשה. כמו"כ הכנסנו ההפסקות 'שני', 'שלישי', וכו', שיהי' לעזר להקוראים שמו"ת באופן זה.

הטעמים והפיסוק בתרגום

בקרמין
 ס'א' י' חס'א
 חס'א י' חס'א
 חס'א י' חס'א
 חס'א י' חס'א
 חס'א י' חס'א
 חס'א י' חס'א
 חס'א י' חס'א
 חס'א י' חס'א
 חס'א י' חס'א
 חס'א י' חס'א

פ'רא אלהים את השמים ואת הארץ:
 והארץ היתה תהו ובהו ורוח
 פ'תהו ובהו ורוח אלהים מרחפת על
 פ'י המים: וראש אלהים יהי אור
 ויהי אור: וראש אלהים את האור
 כי טוב בל אלהים בין האור ובין

מלפנים זאת בישראל שהיו בתרגום 'סימני טעמים' כמתכונת טעמי המקרא שבחומשים; וככה נדפסו במהדורות הישנות, כמו מהדורת סביוניטא המשובחת, וינציאה שנת רפ"ד, אמשטרדאם שנת ת"מ, ועוד.

חקין לחרא, ותהו רמש ותהו צפר יום שתימי: ב - ואשכוללו: שמיא
 וארעא וכל חיליהון: ושימי: ב' יוקא שביעאה. שבדחיה דשבר. ונח
 ב'יוקא שביעאה, מכל שבדחיה דשבר: וקבד: י' ית יוקא שביעאה.
 וקבד: י' ית. אר ביה נח מכל שבדחיה, דברא: י' למשבר: י' אלן חלקת

חומש תאג - תימן (חדש), משתמשים עם חלק מן הטעמים בתרגום

ברם לאור דברי רבינו האריז"ל שלא להעביר הסדרא בנגינת טעמי התרגום (שער המצות, פ' ואתחנן) כד, הוצאו הטעמים מן החומשים, ובמשך הזמן נשכח זכרם ברוב קהילות ישראל [מלבד אצל עדת התימנים שמשתמשים בסימנים מיוחדים וחלק מן הטעמים].

כד. וז"ל: "גם דע כי כשתקרא המקרא [בשמו"ת] צריך לקרותו בטעמים שבפסוקים ההם, אבל התרגום אין צריך לקרותו בטעמים, שאין טעמים אלא במקרא לשון הקודש, שלא כאותם הנוהגים לקרוא בטעמים, ואפילו תרגום של הפרשה". והגאון החיד"א זצ"ל ביאר כוונת האריז"ל שלא רק שמותר לקרותו בלא טעמים, אלא: "דהתרגום צריך לקרותו בלא טעמים דוקא, ויש קפידא בזה" (מחזיק ברכה, רפה ז).

אות קלום

[illegible]

בראשית א

[illegible]

חומש דפוס אמשטרדאם שנת ת"מ עם טעמים בתרגום

ורבים הם המתאוננים על הקושי בקריאת התרגום שאינו שגור בפיהם, ונאמרים כע' דברי לחש וסגולה בלי דביר כלל.

וְהָיָה צֶפֶר יוֹם חַדָּשׁ :

ואמר יי דא ריקעא צמיקות סא
 ויהי מפרש בן מין למי: ועבר יי ריקעא ואפרש
 בן מין וסלדע לריקעא ובימים רמיל לריקעא והיה
 כן וקרא יי לריקעא שמיא והיה דמיא והיה צפרי
 תימן ואמר יי תכלסון סא מתחות שמיא לאתרא ד
 ותתח' וישתא והיה כן וקרא יי ליבשתא ארעא ולבית
 כנישת מיא קרא ימם והוא יי ארםכ: ואמר יי דאית

חומש דפוס סביוניטא עם טעמים בתרגום

ורבים הם המתאוננים על הקושי בקרי
דברי לחש וסגולה בלי הבנה כלל, לפי
- א. שנכתב בלשון ארמי שהיא שפה
קשה ובלתי רגילה, ב. ומה גם שהודפס
כולו כמקשה אחת בלי סימן לדעת מה
לאחור ומה לפניו.

הפירסוק במקום הטעמים

הנה אונקלוס בתרגומו דרך מיוחדת היתה לו, שמלבד תרגום המילות - גם הוסיף ביאורים דקים^כ, ושילבם באופן בלתי מורגש לבין תיבות המקרא, ולפעמים אף בהוספת אות או מלה אחת בלבד; עד שבלי עיון והעמקה בדבריו כמעט שלא ניתן להבחין בהם^כ; ולכן לעתים קרובות נטה בתרגומו מדרך הפשוט של טעמי המקרא.

לכן לבקשת רבים השקענו עבודה רבה בסייעתא דשמיא לפסק את דברי התרגום בסימני פיסוק וניקוד הנפוצים; שבעזר החונן לאדם דעת יוסיפו בהירות והבנה בדברי התרגום, גם לאלה שאינם בקיאים בלשון הארמית.

כה. ראה תוס' (ברכות ח: ד"ה תרגום). ועל הרוב בדרכו המיוחדת להרחקת ההגשמה מהבורא ית', כמבואר בדברי הרמב"ם (מ"ג ח"א פמ"ח), וע"ע רמב"ן (בראשית מו א); ויש בזה אריכות דברים שאין כאן מקומו.

כו. מלבד המקומות המיוחדים שהאריך יותר בפירושי ומורגשים לכל, כמו בברכות יעקב לבניו (בראשית מט), ושירת הים (שמות טו), וכיוצא בהם.

ובכך יקל גם להבחין בדבריו בין תרגום המילות לבין ההוספות והפירושים שבתרגום, וכדברי בעל סדר היום, וז"ל: "כל פסוק ופסוק יעבור עליו המקרא קודם ואח"כ התרגום, מפני הרמז והסוד שיש בו. ואפילו בדרך הפשט צריך להבין שאינו דומה זה לזה, שכשאמרו לקרוא שמו"ת בפסוק אחד - יודע ההפרש שיש בין זה לזה [מקרא ותרגום], ומבין הבנת הפסוק שקרא מקרא - בפירוש התרגום שקורא תיכף סמוך לו, ונמצא שיש בידו הבנת אותו פסוק וכו', שיודע פירוש הבנת הפרשה מתוך התרגום" (סדר היום, הנהגת והכנת יום הששי לכבוד השבת).

סיוע למהירות הקריאה

ועוד זאת, שלדברי המומחים - סימני הפיסוק אף ממהרים את מרוצת הקריאה (1), כי על ידי הבנת הדברים - המוח מעבד את הדברים בקלות יותר, ואינו מאיט ומעכב את שטף הלשון לנהגו בכבידות כפי שרגיל בקריאת דברים הסתומים.

דרכנו בעריכת הפיסוק

כאמור למעלה שהטעמים שימשו כעין פירוש על התרגום, בדומה לכך הינו הפיסוק - שגם הוא כעין חצי פירוש; ולכן הקפדנו מאד בעת עריכת הפיסוק לפני כל פרשה ללמוד ולהבין את כוונת התרגום באר היטב לפי ספרי המפרשים², כדי שחלילה לא תצא מכשול מתחת ידינו בס"ד.

בדרך כלל השתדלנו לערוך את הפיסוק לפי טעמי המקרא. ובאלה המקומות שלא ניתן להתאימם יחד כאמור, וכן במקום הספק - הכרענו לפי הסימנים המיוחדים שבנוסח תימן בספר התאג' שכבר נזכר למעלה שהם מדויקים מאד, וכמו כן מועילים הרבה להבנת פירושי התרגום.

ונקודה נוספת לגבי דרך הפיסוק. באופן כללי ישנן שתי סגנונות בעריכת פיסוק: הפיסוק הכללי - מועט הסימנים, והפיסוק המלא והמפורט - מרובה הסימנים; וכל סגנון מיוחד לעצמו במעלותיו ויתרונותיו. אמנם בפיסוק התרגום העדפנו בעצת מומחים את סגנון הפיסוק המלא והמפורט, מפאת ריחוק לשון הארמי מהבנת הבריות, וריבוי סימני הפיסוק יועילו להבנת הדברים בס"ד.

כו. בעיקר השתמשנו עם הספרים: 'נתינה לגר' להג"ר נתן הכהן אדלער זצ"ל מלאנדאן; 'תרגום אברהם' להג"ר אברהם בהגר"א מווילנא זצ"ל; 'מרפא לשון' להג"ר יחיא קורח זצ"ל, ו'מסורת מפורשת' להג"ר יוסף צובירי זצ"ל (שניהם נדפסו במהדורות שונות סביב התאג' התימני).

ואפריון נמטייה למע"כ הרב אורי יהודה קויפמאן שליט"א מירושלים תו"ב, שערך
מלאכת מחשבת זו [וכן המאמר שלפנינו] ברוב דעת ותבונה, יברך ה' חילו ופועל ידיו
ירצה ככל משאלות לבו לטובה.

ואנו תפלה לאלקי מרום שאכן חפץ ה' בדינו יצליח, ולא יצא מתחת ידינו דבר שאינו
מתוקן; ויה"ר שתשרה שכינה במעשה ידינו מעתה ועד עולם.
הוצאת "כפתור ופרח"

זכרון בהיכל ה'

יהא הלימוד בחומש זה לעילוי נשמת
נפש נקי וצדיק עובד ה' בהשתוקקות ודעת בתורה ובתפילה
טהור לב בנועם הליכותיו וחסדיו בחכמה ובענוות חן
הבחור הנעלה **ישעיה קויפמאן** עליו השלום

בן יבחל"ח הרה"ג ר' אורי יהודה שליט"א

מהעורכים החשובים שבהוצאתינו

ט"ו שנה זכינו לאורו בעולם הזה
ואיננו כי לקח אותו אלקים פתאום במיטב פריחתו
בצאת היום שחידש בתורה חידושים משמחי לב
מיד אחר עוסקו בחסד בשמחה רבה
ה' נתן - ביום י' שבט ה'תשנ"ט • וה' לקח - ביום כ"א שבט ה'תשע"ד
- יהי שם ה' מבורך -

תהא נפשו צרורה בצרור החיים